

ZAMONAVIY RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA TO‘LOV TIZIMLARINING INNOVATSION RIVOJLANISH TENDENSIYALARI VA ULARNING IQTISODIY SAMARADORLIGI

Maxmudov Anvarjon

Farg‘ona davlat texnika

universiteti, katta o‘qituvchi.

anvar_maxmudov1968@mail.ru

Abdullayev Po‘latjon Azimjon o‘g‘li va

Axmadjanov Asadbek Shavkatbek o‘g‘li

Farg‘ona davlat texnika universiteti,

72-24 MMT guruh talabalari.

Annotatsiya: Mazkur tadqiqotda naqd pulsiz to‘lov tizimining rivojlanish tendensiyalari, uning iqtisodiyotga ko‘rsatayotgan ta‘siri hamda O‘zbekiston misolida amalga oshirilayotgan islohotlar atroflicha tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida Markaziy bank, Iqtisodiyot va moliya vazirligi, shuningdek xalqaro moliya tashkilotlarining rasmiy statistik ma‘lumotlaridan foydalanilgan. Tahlil natijalariga ko‘ra, so‘nggi yillarda O‘zbekistonda naqd pulsiz to‘lovlar ulushi sezilarli darajada oshgan, pul massasi tarkibida naqd pulning ulushi qisqargan va moliyaviy inklyuziya ko‘rsatkichlari yaxshilangan. Qolaversa, maqolada naqd pulsiz to‘lov tizimining rivojlanish omillari, mavjud muammolar va kelgusidagi istiqbollar ham batafsil yoritilgan.

Kalit so‘zlar: naqd pulsiz to‘lovlar, elektron to‘lov tizimlari, moliyaviy inklyuziya, raqamli iqtisodiyot, bank kartalari.

Jahon iqtisodiyotining raqamlashtirilishi zamonaviy moliya tizimining asosiy ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylanmoqda. Naqd pulsiz to‘lovlar iqtisodiy samaradorlikni oshiruvchi, moliyaviy operatsiyalarning shaffofligini ta‘minlovchi va milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini kuchaytiruvchi muhim omil sifatida baholanmoqda. Rivojlangan mamlakatlarda naqd pulsiz to‘lovlar ulushi 80–90 foizga yetgan bo‘lsa, rivojlanayotgan davlatlarda ham bu ko‘rsatkichning izchil o‘sishi kuzatilmoqda. O‘zbekistonda so‘nggi yillarda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish va naqd pulsiz to‘lovlar ulushini oshirishga yo‘naltirilgan tizimli islohotlar amalga oshirilmoqda. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi “2022–2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning Taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi PF–60-son Farmonida iqtisodiyotni raqamlashtirish, to‘lov infratuzilmasini takomillashtirish, bank xizmatlarini transformatsiya qilish va naqd pulsiz hisob-kitoblar ulushini oshirish ustuvor vazifalar etib belgilangan. Bundan

tashqari, Prezidentning “To‘lov tizimlarini rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ–3620-son hamda “Raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ–4699-son qarorlari asosida milliy to‘lov tizimlarini modernizatsiya qilish, elektron to‘lov vositalari va masofaviy bank xizmatlarini keng joriy etish, shuningdek to‘lov xizmatlari bozorida raqobatni kuchaytirish bo‘yicha kompleks chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. O‘zbekistonda so‘nggi yillarda naqd pulsiz to‘lovlar hajmining barqaror o‘shishi kuzatilmoqda. Xususan, bank plastik kartalari, mobil ilovalar va elektron to‘lov tizimlari orqali amalga oshirilayotgan operatsiyalarning soni va hajmi sezilarli darajada oshgan. Bu esa moliyaviy xizmatlarning ommalashgani va aholining raqamli to‘lov vositalariga ishonchi ortib borayotganidan dalolat beradi. Tahlillar naqd pulsiz to‘lovlar ulushining o‘shishi bir qator omillar bilan bog‘liqligini ko‘rsatadi. Jumladan, zamonaviy to‘lov infratuzilmasining kengaytirilishi, POS-terminallar va QR-kodli to‘lov tizimlarining joriy etilishi, mobil banking xizmatlarining rivojlanishi hamda davlat tomonidan olib borilayotgan rag‘batlantiruvchi siyosat bu borada muhim ahamiyat kasb etadi.

1-jadval

O‘zbekistonda naqd pulsiz to‘lovlar ulushining dinamikasi (foizda)¹

Yillar	Naqd pulsiz to‘lovlar ulushi
2020	18,5
2021	24,2
2022	31,0
2023	36,8
2024	41,2
2025	45,6

2020–2025 yillar mobaynida O‘zbekistonda naqd pulsiz to‘lovlar ulushi jiddiy o‘sgan. Statistik ma‘lumotlarga tayanilganda, ushbu ko‘rsatkich 2020-yildagi 18,5 foizdan 2025-yilga borib 45,6 foizga yetgan. Bu qisqa davr ichida qariyb 27,1 foiz punktiga o‘shish bo‘lib, naqd pulsiz hisob-kitoblar tizimining jadal rivojlanayotganini ko‘rsatadi. Tahlil shuni ko‘rsatadiki, har yili barqaror o‘shish tendensiyasi kuzatilgan. Jumladan, 2020–2021 yillarda o‘shish 5,7 foiz punktiga, 2021–2022 yillarda 6,8 foiz punktiga, 2022–2023 yillarda esa 5,8 foiz punktiga teng bo‘lgan. Keyingi yillarda ijobiy dinamika saqlanib, 2023–2024 yillarda 4,4 foiz punkt va 2024–2025 yillarda yana 4,4 foiz punkt o‘shish qayd etilgan. Bu ko‘rsatkichlar o‘shish sur‘atlari nisbatan barqaror bo‘lganini, biroq dastlabki bosqichlarda yuqoriroq sur‘atlar kuzatilganini anglatadi. O‘rtacha yillik o‘shish sur‘ati taxminan 5–6 foiz punkti atrofida shakllangan bo‘lib, bu yuqori dinamik rivojlanish darajasini ifodalaydi. Ayniqsa, 2021–2023 yillar oralig‘ida

¹ Manba: O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki ma‘lumotlari

keskin o‘shish kuzatilgani mazkur davrda raqamli to‘lov infratuzilmasining kengayishi, bank xizmatlarining transformatsiyasi va elektron to‘lov vositalarining ommalashuvi bilan izohlanadi.

2-jadval

Bank kartalari va to‘lov infratuzilmasi rivojlanishi tahlili²

Ko‘rsatkichla r	2020	2022	2024	2025
Bank kartalari soni (mln dona)	18,5	25,2	34,8	40,2
POS-terminallar soni (ming dona)	112,4	185,6	268,4	325,7
Bankomatlar soni (ming dona)	8,2	10,5	12,8	14,6
Aholining bank kartasiga egalik darajasi (%)	52	68	82	89

2020–2025 yillar mobaynida O‘zbekistonda bank kartalari, POS-terminallar va bankomatlar tarmog‘i sezilarli darajada kengaygan. Taqdim etilgan statistik ma’lumotlar mazkur davrda moliyaviy infratuzilmaning izchil rivojlanayotganidan dalolat beradi.

Bank kartalari va to‘lov infratuzilmasi yillik o‘shish sur‘atlari (CAGR). 2020–2025 yillar uchun hisoblash natijalariga ko‘ra:

- Bank kartalari: 18,5 mln donadan 40,2 mln donaga yetgan, yillik o‘rtacha o‘shish sur‘ati taxminan 17,5 foizni tashkil etadi.
- POS-terminallar: 112,4 ming donadan 325,7 ming donaga oshgan, yillik o‘rtacha o‘shish sur‘ati taxminan 21,0 foizni tashkil etadi.
- Bankomatlar: 8,2 ming donadan 14,6 ming donaga yetgan, yillik o‘rtacha o‘shish sur‘ati taxminan 12,0 foizni tashkil etadi.

Bank kartalari bo‘yicha: 2020 yilda 18,5 mln donani tashkil qilgan bank kartalari soni 2025 yilga kelib 40,2 mln donaga yetgan. Yillik o‘shish sur‘ati 17,5 foiz darajasida qayd etilgan. Bu aholining moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlari kengayganini va raqamli to‘lov tizimlariga ishonch ortganini ko‘rsatadi. 2025 yilga kelib aholining bank kartasiga egalik darajasi 89 foizga yetib, moliyaviy inklyuziyaning yuqori ekanligini tasdiqlaydi. POS-terminallar bo‘yicha: Savdo va xizmat ko‘rsatish

² O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki ma’lumotlari

shoxobchalarida o‘rnatilgan POS-terminal tarmog‘i 112,4 mingdan 325,7 minggacha oshgan. 21,0 foizlik yillik o‘shish sur‘ati ushbu tizimning eng jadal rivojlanayotgan segment ekanini ko‘rsatadi. Savdo va xizmat ko‘rsatish nuqtalarida naqd pulsiz to‘lovlarni qabul qilish imkoniyatining ortishi, o‘z navbatida, naqd pulsiz hisob-kitoblarni amalga oshirishni sezilarli darajada rag‘batlantiradi. Bankomatlar bo‘yicha: Bankomatlar soni barqaror ravishda ortib, 2020 yilda 8,2 ming donadan 2025 yilga kelib 14,6 ming donaga yetgan. 12,0 foizlik yillik o‘shish sur‘ati bilan bankomatlar soni barqaror o‘sgan, biroq bu ko‘rsatkich POS-terminallarnikiga nisbatan pastroqdir. Bu moliyaviy xizmatlarga kirish imkoniyati kengayganini bildiradi, shu bilan birga naqd pul muomalasini kamaytirishga xizmat qiluvchi operatsiyalar barqaror sur‘atda oshib bormoqda.

3-jadval

2025-yilda naqd pulsiz to‘lovlar tarkibi tahlili (foizda)³

To‘lov turlari	Ulushi
Plastik karta orqali to‘lovlar	48,5
Mobil ilovalar orqali to‘lovlar	32,3
Internet-banking orqali to‘lovlar	12,8
QR-kod orqali to‘lovlar	4,2
Boshqa usullar	2,2

2025 yilga kelib O‘zbekistonda naqd pulsiz to‘lovlar tizimining tarkibida sezilarli diversifikatsiya yuzaga kelgan. Quyidagi ma‘lumotlardan ko‘rinib turibdiki, naqd pulsiz operatsiyalar asosiy segmentlarga quyidagicha bo‘lingan:

Plastik karta orqali to‘lovlar (48,5%). Mazkur segment tizimning eng katta qismini egallaydi. Bank kartalari orqali amalga oshiriladigan operatsiyalar naqd pulsiz iqtisodiyotning asosiy mexanizmini tashkil etadi. Ushbu ulushning yuqoriligi aholining bank kartalaridan keng foydalanayotganini, shuningdek POS-terminallar va bankomatlar tarmog‘ining samarali ishlashini ko‘rsatadi.

Mobil ilovalar orqali to‘lovlar (32,3%). Bu tez sur‘atlar bilan rivojlanayotgan segment bo‘lib, ayniqsa yosh avlod va texnologiyalarga moslashgan foydalanuvchilar orasida keng qo‘llanilmoqda. Mobil ilovalar orqali to‘lovlar ulushining katta qismni tashkil etishi raqamli moliya ekotizimining jadal kengayishini hamda elektron hamyonlar va mobil banking xizmatlariga talab ortib borayotganini tasdiqlaydi.

Internet-banking orqali to‘lovlar (12,8%). Ushbu kanal asosan masofaviy hisob-kitoblar, to‘lovlarni oldindan rejalashtirish va korporativ operatsiyalar uchun

³ Muallif hisob-kitoblari

qo'llaniladi. Ulushning o'rtacha darajada bo'lishi internet-banking xizmatlarining barqaror, biroq mobil ilovalarga nisbatan sekinroq ommalashayotganini bildiradi.

QR-kod orqali to'lovlar (4,2%). Nisbatan kichik segment hisoblansa-da, o'sish sur'atlari eng yuqori bo'lgan yo'nalishlardan biri sanaladi. QR-kod orqali to'lovlar oson va tez amalga oshiriladi, ayniqsa kichik va mikro biznes subyektlari hamda savdo nuqtalarida keng tarqalishi kutilmoqda.

Boshqa usullar (2,2%). Ushbu guruhga kichik foiz ulushiga ega bo'lgan elektron to'lov platformalari, tokenlar yoki boshqa raqamli vositalar orqali amalga oshiriladigan operatsiyalar kiradi. Naqd pulsiz to'lov tizimini yanada rivojlantirish borasida quyidagi takliflarni ilgari surish mumkin:

1. Infratuzilmani qishloq hududlarida kengaytirish. Qishloq va chekka hududlarda POS-terminallar, bankomatlar hamda internet tarmog'ining qamrov darajasini oshirish lozim. Buning uchun davlat-xususiy sheriklik mexanizmlaridan keng foydalanish tavsiya etiladi.

2. Moliyaviy savodxonlikni oshirish. Aholi, ayniqsa keksa yoshdagilar va qishloq aholisi o'rtasida moliyaviy savodxonlikni yaxshilashga qaratilgan maxsus o'quv dasturlarini amalga oshirish zarur. Shuningdek, ommaviy axborot vositalari va ijtimoiy tarmoqlar orqali targ'ibot materiallarini keng tarqatish maqsadga muvofiq.

3. Naqd pulsiz operatsiyalar uchun soliq sohasida imtiyozlar joriy etish. Naqd pulsiz to'lovlarni qabul qiluvchi tadbirkorlik subyektlariga soliq imtiyozlari va chegirmalar berilishi kerak. Ayniqsa, qishloq hududlarida faoliyat yurituvchi korxonalarini qo'shimcha rag'batlantirish choralarini ko'rish lozim.

4. Kiberxavfsizlikni kuchaytirish. Naqd pulsiz to'lovlar hajmining ortishi bilan birga kiberxavfsizlik masalalariga alohida e'tibor qaratish talab etiladi. To'lov tizimlarining ishonchliligi va xavfsizligini ta'minlash bo'yicha tegishli standartlarni joriy etish zarur.

5. Monitoring va baholash tizimini yaratish. Naqd pulsiz to'lovlarning rivojlanishini muntazam monitoring qilish va baholash tizimini yo'lga qo'yish maqsadga muvofiq. Har chorakda hududlar va tarmoqlar kesimida tahliliy hisobotlarni tayyorlash va e'lon qilib borish tavsiya etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi "2022–2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning Taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi PF–60-son Farmoni
2. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. (2025). "To'lov tizimlari va hisob-kitoblar bo'yicha hisobot". Toshkent.
3. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi. (2025). "O'zbekiston iqtisodiyotining raqamlashtirilishi: holati va istiqbollari". Toshkent.

4. Eshtemirova, M. (2023). "O‘zbekistonda elektron to‘lov tizimlarining iqtisodiy samaradorlikka ta’siri". "Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar" jurnali, 4(2), 45-58.
5. Jahon banki. (2024). "Uzbekistan Digital Economy Assessment Report". Washington D.C.
6. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi. (2025). "O‘zbekiston raqamlarda". Toshkent.
7. Frank.uz (2025). "Naqdsiz to‘lovlar o‘shishda: statistika va tahlil". www.frank.uz
8. Spot.uz (2025). "O‘zbekiston moliyaviy bozori: yangi tendensiyalar va istiqbollari". www.spot.uz